

Uporaba sredstava prisile prema zatvoreniku u Republici Hrvatskoj s komparativnim osvrtom

Comparative overview of usage of means of force toward prisoners in Republic of Croatia

Nenad Igrac
Dr. Dominika Premuša 20, 40323 Prelog, Hrvatska
Ministarstvo pravosuđa
e-mail: igrec.nenad@gmail.com

Sažetak: *Primjena sredstava prisile najteži je zahvat kojeg ovlaštena službena osoba odjela osiguranja u kaznionicama i zatvorima poduzima prema zatvoreniku. Stoga je nužno dobro poznavanje pravne regulative ovlaštene službene osobe koja sredstvo prisile primjenjuje, kako bi takvo postupanje bilo temeljeno na zakonu kao sredstvo potrebno za održavanje reda i sigurnosti među zatvorenicima, a nikako kao sredstvo kažnjavanja pojedinca. Ujednačena praksa kod postupanja ovlaštenih službenih osoba prilikom primjene sredstva prisile i jasna zakonska regulativa utemeljena na međunarodnim pravnim izvorima čine ključ zaštite pojedinca od nečovječnog i ponižavajućeg postupanja, a da pritom ne bude smetnja i ograničenje postupanja ovlaštene službene osobe u održavanju reda i sigurnosti među zatvorenicima u kaznionici ili zatvoru.*

Ključne riječi: *sredstvo prisile, zatvorenik, ovlaštena službena osoba*

Summary: *usage of means of force is most severe and complex intervention among prison officers in their daily duty. According to that, a necessity of good law knowledge as a base to the usage of means of force is more than mandatory. Uniformly practice in that particular area of prison officers work is actually a good legal and practical platform of various international law experience and conduction of usage of means of force. That kind of experience is also a kind of protection and insurance for all prison population as a protective measure against unhuman and disrespectful behaviour of prison officers toward prisoners on*

the other side, and approval for legal actions for prison officers toward prisoners on the other side.

Key words: *means of force, prison officers, prisoners*

1. Uvod

Predmet razmatranja ovog rada je primjena sredstava prisile prema zatvoreniku. Rad se sastoji od tri cjeline. Prvotno moramo odrediti što je to sredstvo prisile te koje su osobe ovlaštene za njihovu primjenu prema zatvorenicima. Pod sredstvom prisile razumijevamo ono sredstvo koje smije rabiti službena osoba koja obavlja određene službene poslove i kojoj je u tu svrhu propisana ovlast primjene tog sredstva (Vejić, 2000., 8).

Ovlaštene službene osobe odjela osiguranja koje smiju primjenjivati sredstva prisile u kaznionicama, zatvorima i odgojnim zavodima su službenici pravosudne policije. Pod pojmom zatvorenik, pak, smatramo sukladno Zakonu o izvršavanju kazne zatvora, osobe kojima je oduzeta sloboda, osoba kojoj je izrečena kazna zatvora zbog kaznenog djela, a nalazi se na izdržavanju kazne zatvora u kaznionici ili zatvoru te istražni zatvorenik kao osoba prema kojoj je odlukom suda određen istražni zatvor.

U prvoj cjelini smo napravili cjeloviti pregled pravnih propisa koji reguliraju primjenu sredstva prisile, kao i način i uvjete koji moraju biti ispunjeni za njihovu primjenu prema zatvoreniku. Postupanje službenika pravosudne policije u slučajevima nužne obrane i krajnje nužde opisano je u drugoj cjelini, dok smo u trećoj cjelini napravili kratki komparativni osvrt sa zakonodavstvom Savezne Republike Njemačke te Bosne i Hercegovine koje regulira primjenu sredstva prisile prema zatvoreniku. Zakonodavstvo spomenutih zemalja koje propisuje primjenu sredstava prisile prema zatvoreniku temelji svoje zakone na međunarodnim pravnim izvorima koje donose Ujedinjeni narodi i Vijeće Europe, poput Opće deklaracije o ljudskim pravima koju donosi Opća skupština Ujedinjenih naroda (rezolucija br. 217/III, 1948.) koja govori da se nitko ne smije podvrgnuti mučenju ili okrutnom, nečovječnom ili ponižavajućem postupku ili kazni. Ove temeljne postavke o ljudskim pravima biti će kasnije implementirane u Europska zatvorska pravila i Europsku Konvenciju za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda (Rim, 1950.), te su svoju implementaciju pronašla i u nacionalnim zakonodavstvima promatranih zemalja.

Cilj ovog rada je ujednačavanje prakse prilikom primjene sredstava prisile prema zatvoreniku kod službenika pravosudne policije.

2. Pravni propisi kojima je regulirana primjena sredstva prisile prema zatvoreniku u Republici Hrvatskoj

Kao što smo uvodno naveli, sredstva prisile prema zatvoreniku smije rabiti samo službena osoba na temelju ovlasti koje su propisane zakonom. U Republici Hrvatskoj primjena sredstva prisile regulirana je Zakonom o izvršavanju kazne zatvora i Pravilnikom o načinu primjene sredstava prisile, kojeg donosi ministar pravosuđa temeljem članka 142. stavka 10. Zakona o izvršavanju kazne zatvora, a kojim se pobliže propisuje način primjene sredstava prisile koja su pravosudni policajci ovlaštteni primjenjivati u obavljanju službe u kaznionicama, zatvorima i odgojnim zavodima, Uprave za zatvorski sustav, Ministarstva pravosuđa.

Zakon o izvršavanju kazne zatvora u članku 142. navodi da su sredstva prisile:

- a) zahvati za provođenje i tehnike obrane,
- b) palica,
- c) raspršivač s dopuštenim neškodljivim tvarima,
- d) električni paralizator,
- e) mlazovi s vodom,
- f) podražavajuća kemijska sredstva,
- g) vatreno oružje

Prema odredbama članka 136. Zakona o kaznenom postupku sredstvo prisile se može primijeniti i prema zatvoreniku kojemu je sud odredio istražni zatvor. Ovlaštteni djelatnici pravosudne policije i straže pri izvršavanju istražnog zatvora smiju upotrijebiti prisilna sredstva samo pod zakonom određenim uvjetima i na propisan način, ako na drugi način nije moguće provesti mjere izvršenja istražnog zatvora kojima zatvorenik pruža aktivni ili pasivni otpor.

2.1. Zakonska definicija aktivnoga i pasivnoga otpora

Zakon o izvršavanju kazne zatvora u članku 141. jasno propisuje i definira pojmove aktivnoga i pasivnoga otpora.

Aktivni otpor postoji kad zatvorenik ne postupa po zakonitoj naredbi ovlaštene službene osobe, a da pri tom ugrožava sebe, druge osobe ili imovinu više vrijednosti.

Pasivni otpor postoji kada zatvorenik ne postupa po zakonitoj naredbi ovlaštene službene osobe, a da pritom ne ugrožava sebe, druge osobe ili imovinu veće vrijednosti.

Naime vrsta otpora koji zatvorenik pruža važna je kod donošenja odluke službenika pravosudne policije koji će sredstvo prisile upotrijebiti jer ga zakon obvezuje da između sredstava prisile odabire ono koje najmanje ugrožava zdravlje i život pojedinca, kojim se uspješno svladava otpor, a razmjerno je pogibelji koja prijete. Isto tako službenik pravosudne policije je dužan upozoriti osobu prema kojoj namjerava primijeniti sredstvo prisile o namjeri primjene sredstva prisile, osim ako se radi o istodobnom ili izravno predstojećem protupravnom napadu. Zakon izričito propisuje da kod svladavanja pasivnog otpora službenik pravosudne policije može primijeniti samo zahvate privođenja, čime se potvrđuje razmjernost primjene sredstva prisile i obvezatan odabir onog sredstva prisile koje najmanje ugrožava zdravlje i život pojedinca, a pritom je garancija uspješnog svladavanja otpora.

2.2. Uvjeti i način primjene pojedinih sredstava prisile

Uvjeti koji moraju biti zadovoljeni prilikom primjene pojedine vrste sredstava prisile i način njihove primjene:

a) Primjena zahvata za privođenje i tehnike obrane

Radi svladavanja pasivnog otpora zatvorenika dopušteno je primijeniti zahvate privođenja, kao jedino dopušteno sredstvo prisile, na koju mogućnost primjene službenika pravosudne policije obvezuje i zakon. Kod obrane od napada zatvorenika dopušteno je primijeniti tehnike obrane radi odbijanja napada.

b) Primjena palice

Pod primjenom palice, smatra se udarac palicom po tijelu izbjegavajući pritom udarac po glavi, vratu, genitalijama, bubrezima i drugim vitalnim dijelovima tijela. S primjenom palice prestat će se čim prestane aktivni otpor. Primjenu palice koja nije gumena može odobriti upravitelj u slučaju težeg narušavanja reda od strane više zatvorenika istovremeno i na istom mjestu.

c) Primjena raspršivača s dopuštenim neškodljivim tvarima

Prilikom primjene zahvata za svladavanje aktivnoga ili pasivnoga otpora zatvorenika dopuštena je primjena raspršivača s neškodljivim kemijskim spojevima u dopuštenim koncentracijama kao blaže sredstvo, ukoliko se na taj način može svladati otpor zatvorenika. Kao i kod primjene zahvata i prilikom primjene palice dopuštena je primjena raspršivača s

neškodljivim kemijskim spojevima u dopuštenim koncentracijama kao blaže sredstvo, ukoliko se na taj način može svladati otpor zatvorenika. Dakle, primjeni raspršivača s neškodljivim kemijskim spojevima u dopuštenim koncentracijama treba pribjegavati uvijek kada nam to situacija omogućava jer ima za rezultat da se štetne posljedice koje mogu nastati kod primjene sredstava prisile svedu na minimum, kako za zatvorenika prema kojem se sredstvo prisile primjenjuje, tako i za službenika pravosudne policije koji ga primjenjuje, jer primjena takovog sredstva ne iziskuje neposredni fizički kontakt. Do kontakta pak, može doći tek u drugoj fazi primjene sredstava prisile kad je intenzitet agresivnosti kod zatvorenika znatno umanjen zbog djelovanja neškodljivih kemijskih spojeva.

d) Primjena električnog paralizatora

Pod primjenom električnog paralizatora podrazumijeva se trenutačno onesposobljavanje osobe na principu kratkotrajnog udara visokonaponske struje slabe jakosti ispućavanjem sonde u osobu na daljinu ili primjenom električnog paralizatora kao elektrošokera djelovanjem u izravnom kontaktu s tijelom osobe izbjegavajući pritom genitalije i dojke žene. Osim u slučaju kada je dopuštena primjena vatrenog oružja, primjena električnog paralizatora nije dopuštena, ako ispućavanjem sonde ili njezinom primjenom kao elektrošokera nije moguće izbjeći kontakt sonde ili elektrošokera u području glave i vrata osobe. Primjena električnog paralizatora dopuštena je uvijek kada je dopušteno primijeniti, palicu, mlazove s vodom, podražavajuća kemijska sredstva i vatreno oružje, ukoliko se njegovom primjenom očekuje uspjeh u obavljanju službene zadaće. Dakle primjenu električnog paralizatora možemo podrazumijevati kao primjenu blažeg sredstva koje može zamijeniti druga sredstva prisile, ali pritom treba voditi računa je li ono samo po sebi dostatno za obavljanje zadaće, te način na koji ga službenik pravosudne policije primjenjuje da ne bi izazvalo veće posljedice po zdravlje zatvorenika.

e) Primjena mlazova s vodom

U slučaju težeg narušavanja reda više zatvorenika istovremeno i na istom mjestu, dopuštena je primjena mlazova s vodom. U teže narušavanje reda više zatvorenika možemo ubrojiti pobunu zatvorenika, barikadiranje u nekom zatvorenom prostoru ili pak organiziranu skupinu zatvorenika koja se okupila s ciljem izazivanja nereda. Mlazovi s vodom se u takvim situacijama koriste za razbijanje skupine. Primjenu mlazova s vodom može narediti samo upravitelj.

f) Primjena podražavajućih kemijskih sredstava

Primjena podražavajućih kemijskih sredstava dopuštena je kao i kod primjene mlazova s vodom u slučaju narušavanja reda više zatvorenika istovremeno i na istom mjestu. Primjena podražavajućih kemijskih sredstava dopuštena je i ako se zatvorenik zatvorio, odnosno zabarikadirao u prostoriju ili na drugi način zapriječio pristup. Primjena neškodljivih kemijskih spojeva u dopuštenim koncentracijama ne smatra se primjenom podražavajućih kemijskih sredstava. Dakle, možemo reći da je svrha primjene kod ovog sredstva prisile identična primjeni mlazova s vodom, a sadržana je u namjeri da se razbiju veće skupine zatvorenika koje su se udružile radi izazivanja nereda.

g) Primjena vatrenog oružja

Službeniku pravosudne policije dopuštena je primjena vatrenog oružja samo ukoliko su ispunjeni uvjeti koje propisuje Zakon o izvršavanju kazne zatvora u članku 143. i to u slučaju, ako se drugim sredstvima prisile ne može odbiti istodobni ili izravno predstojeći protupravni napad kojim se ugrožava život zatvorenika, zaposlenika ili drugih osoba zatečenih u kaznionici, odnosno zatvoru, radi onemogućavanja bijega zatvorenika iz zatvorene kaznionice, odnosno zatvora pri svladavanju vanjskog zida, a drugim se sredstvom ne može onemogućiti bijeg, radi onemogućavanja bijega zatvorenika prigodom sprovođenja, ako se drugim sredstvima ne može onemogućiti bijeg i ako se radi o zatvoreniku koji izdržava kaznu zatvora od pet godina ili težu, ili se radi o zatvoreniku kojem je određen istražni zatvor i protiv kojega se vodi kazneni postupak zbog kaznenog djela za koje je propisana kazna zatvora od deset godina ili teža kazna.

Prije primjene vatrenog oružja, a kako bi odbio istodobni ili izravni predstojeći protupravni napad kojim se ugrožava život zatvorenika, zaposlenika ili drugih osoba zatečenih u kaznionici, odnosno zatvoru, službenik pravosudne policije upozorit će osobu prema kojoj kani primijeniti vatreno oružje riječima: »stoj, pucat ću«. Ako niti na drugo upozorenje »stoj, pucat ću« protupravni napad ne prestane, primijenit će vatreno oružje. Upozorenje se neće uputiti ako je protupravni napad u tijeku.

U slučaju primjene vatrenog oružja radi onemogućavanja bijega zatvorenika iz zatvorene kaznionice, odnosno zatvora pri svladavanju vanjskog zida, a drugim se sredstvom ne može onemogućiti bijeg, službenik pravosudne policije upozorit će zatvorenika riječima: » stoj,

pucat ću«. Ako zatvorenik ne stane, ponovit će se upozorenje i ispalit će u zrak metak upozorenja. Ako zatvorenik ni nakon toga ne stane, primijenit će vatreno oružje.

U slučaju primjene vatrene oružja radi onemogućavanja bijega zatvorenika prigodom sprovođenja, ako se drugim sredstvima ne može onemogućiti bijeg, i ako se radi o zatvoreniku koji izdržava kaznu zatvora od pet godina ili težu kaznu ili se radi o zatvoreniku kojem je izrečen istražni zatvor, a protiv kojega se vodi kazneni postupak zbog kaznenog djela za koje je propisana kazna zatvora od deset godina ili teža kazna, službenik pravosudne policije upozorit će zatvorenika riječima: »stoj, pucaću«. Ako zatvorenik ne stane, primijenit će vatreno oružje. Metak upozorenja ispaljen u zrak ne smatra se primjenom vatrene oružja. Službenik pravosudne policije neće primijeniti vatreno oružje ako bi se time ugrozio život druge osobe.

Sprovođenjem se prema Pravilniku o načinu obavljanja poslova odjela osiguranja u kaznionicama i zatvorima smatra odvođenje ili dovođenje zatvorenika iz kaznionice ili zatvora, odnosno u kaznionicu ili zatvor. Službenik pravosudne policije obavlja sprovođenje na temelju naloga za sprovođenje, kojim se određuje i potreba za naoružanjem i drugom opremom prilikom sprovođenja. Sprovođenje se obavlja pješice, službenim vozilom ili sredstvima javnog prijevoza. Nalog za sprovođenje sadrži jasnu pisanu uputu službeniku pravosudne policije koji vrši sprovođenje je li prema zatvoreniku kojeg se sprovodi dopuštena primjena vatrene oružja.

Voditelj sprovođenja upozorit će zatvorenika prema kojem je u slučaju bijega dopuštena primjena vatrene oružja sukladno članku 27. Pravilnika o načinu primjene sredstava prisile.

Ispaljivanje metka upozorenja - u slučaju bijega zatvorenika iz zatvorene kaznionice, odnosno zatvora pri svladavanju vanjskog zida, službenik pravosudne policije će nakon upozorenja o primjeni vatrene oružja ispaliti metak upozorenja, a zatim će vatreno oružje primijeniti nastojeći da ne ozlijedi vitalne organe zatvorenika. Metak upozorenja ne smatra se primjenom vatrene oružja. Metak upozorenja u ovom slučaju trebao bi izazvati efekt zastrašivanja kod zatvorenika i spriječiti ga u daljnjoj nakani izvršenja bijega. Na taj način bi se izbjegla uporaba vatrene oružja prema zatvoreniku i izbjeglo njegovo ozljeđivanje.

2.3. Izvješće o primjeni sredstava prisile

Sukladno članku 9. Pravilnika o načinu primjene sredstava prisile o razlozima i načinu primjene sredstava prisile službenik pravosudne policije dostavit će pisano izvješće

upravitelju. Izvješće treba sadržavati: naznaku sredstva prisile koje je primijenjeno, podatke o osobi prema kojoj je sredstvo prisile primijenjeno, razloge primjene, vrijeme, mjesto i nastale posljedice. O primjeni sredstava prisile upravitelj će bez odgode, a najkasnije u roku od 24 sata, dostaviti pisano izvješće s ocjenom zakonitosti primjene sredstava prisile Središnjem uredu Uprave ta zatvorski sustav i nadležnom sudu izvršenja, odnosno sudu koji vodi kazneni postupak.

2.4. Uvjeti za primjenu pojedinih sredstava prisile s obzirom na osobu prema kojoj se primjenjuju

Pravilnik o načinu primjene sredstava prisile propisuje da se sredstva prisile neće primjenjivati prema zatvorenicima koji su vidljivo bolesni, stari i iznemogli ili teški invalidi, kao ni prema zatvorenicama čija je trudnoća vidljiva.

Zakon o izvršavanju kazne zatvora propisuje da službenici pravosudne policije mogu sredstva prisile primijeniti i prema drugim osobama koji nisu zatvorenici, a koje oslobađaju zatvorenike, napadaju na zatvorenike, protupravno ulaze u objekt ili prostore kaznionice, odnosno zatvora ili ako se neovlašteno nalaze unutar objekta ili prostora kaznionice, odnosno zatvora. Ove osobe zadržavaju se do dolaska ovlaštenih osoba ministarstva nadležnoga za unutarnje poslove. Te ovlasti službenici pravosudne policije neće primijeniti samo prilikom osiguranja kaznionice i zatvora, već i za vrijeme sprovođenja zatvorenika ukoliko dođe do napada na zatvorenika kojeg sprovode, te u slučaju bijega zatvorenika. Službenik pravosudne policije neće primijeniti vatreno oružje ako bi se time ugrozio život druge osobe, što podrazumijeva da neće koristiti vatreno oružje u slučaju da bi njegovom primjenom moglo doći do ozljeđivanja osoba prema kojima nisu ispunjeni zakonski uvjeti za uporabu vatrenog oružja.

Sukladno članku 51. Zakona o izvršavanju sankcija izrečenih maloljetnicima za kaznena djela i prekršaje govori da se za svladavanje pasivnog otpora može prema maloljetniku primijeniti samo zahvat za privođenje, dok se za svladavanje aktivnog otpora može primijeniti tehnika obrane, a palica samo ako zahvat za privođenje i tehnika obrane nisu dali rezultate. Članak 57. istog zakona izričito navodi da uporaba vatrenog oružja prema maloljetniku nije

dopuštena, osim u slučaju kada se drugim sredstvima ne može odbiti istodobni ili izravno predstojeći protupravni napad kojim maloljetnik ugrožava život drugih osoba.

2.5. Uvjeti primjene pojedinih sredstava prisile s obzirom na posebne okolnosti

Sredstava prisile primjenjuju se prilikom sljedećih situacija bijega zatvorenika, napada na službene i druge osobe, nanošenja ozljeda drugim osobama, samoozljeđivanja, prouzročivanja materijalne štete, te kod svladavanja pasivnog i aktivnog otpora zatvorenika, a svaka od tih situacija je specifična i nepredvidiva, što podrazumijeva posebne okolnosti primjene sredstava prisile.

Specifičnosti koje se javljaju kod bijega zatvorenika se javljaju s obzirom na prostor i mjesto u kojem se radnja odvija. Kao mjesto radnje se pojavljuje vanjski zid zatvora kod njegova svladavanja od strane zatvorenika, prostorije suda ili drugih institucija u koje se sprovodi zatvorenik, otvoreni prostor u tijeku samog sprovođenja kao i vozilo namijenjeno za prijevoz zatvorenika. Kod sprovođenja zatvorenika se pojavljuje dodatna okolnost da osoba koja se dala u bijeg može biti vezana liscama, pa službenici pravosudne policije kod svladavanja takve osobe i sprječavanja bijega moraju imati na umu tu okolnost, te prilikom neposrednog hvatanja bjegunca da primjene one zahvate za privođenje koji najmanje ugrožavaju zdravlje pojedinca da ne bi došlo do štetnih posljedica po pojedinca prilikom pada. Kod sprovođenja zatvorenika do primjene sredstava prisile može doći i u slučaju napada na zatvorenika ili pokušaja njegovog oslobađanja. U tom slučaju će službenici pravosudne policije biti primorani primijeniti sredstva prisile prema trećoj osobi ili grupi osoba koja je napala zatvorenika ili ga želi osloboditi i samim time mu omogućiti bijeg. Specifična okolnost koja se pojavljuje u ovom slučaju i u drugim slučajevima kada je napad prouzročila od grupa odnosno više osoba je ta da službenici koji se nalaze u grupi za sprovođenje moraju donijeti trenutačnu odluku je li grupa koja napada fizički i brojčano nadmoćnija, te umjesto primjene sile koja im je na raspolaganju uključujući i primjenu vatrenog oružja, ukoliko su ispunjeni uvjeti za njezinu primjenu, primijene samo tehnike obrane i zatraže pomoć drugih službi sigurnosti. Ta odluka uvelike leži na voditelju grupe za sprovođenje i ovisi o njegovoj sposobnosti za djelovanje i odlučivanje u takvim kriznim situacijama. Često primjena vatrenog oružja u takvim situacijama nije moguća jer do takovih napada dolazi u prostoru gdje bi primjena vatrenog oružja dovela do opasnosti po zdravlje i život drugih osoba.

Kod samoozljeđivanja, kad se iscrpe sve ostale mogućnosti pregovaranja s osobom koja se dovela do tog stanja da sama sebi ugrožava zdravlje i život, pružanje pomoći od strane stručnog osoblja, liječnika, psihologa, a osoba ne prestaje sa samoozljeđivanjem ili prijeti da

će se i dalje samoozljeđivati, nužna je primjena sredstava prisile kako bi se sačuvalo zdravlje i život osobe.

Ovdje se posebna okolnost primjene sredstava prisile očituje tako da se sredstvo prisile ne koristi prema osobi kako bi je se spriječilo u napadu na drugu osobu ili imovinu, već kako bi je zaštitili od nje same i sačuvalo se njeno zdravlje i život. Kod takve primjene sredstva prisile ovlašteni službenik koji primjenjuje sredstvo prisile treba voditi računa o tome da kod same primjene prisile ne dođe do zadobivanja vlastitih ozljeda, bilo da su one prouzročene namjernim ili nenamjernim djelovanjem osobe prema kojoj se prisila koristi, jer takve osobe vrlo često posjeduju opasne predmete kojima čine samoozljeđivanje poput oštrica, žileta ili stakala. Takvo posjedovanje opasnih predmeta javlja se i kod namjere zatvorenika da drugoj osobi, bilo drugom zatvoreniku ili službeniku zatvora nanese ozljede.

Navedene okolnosti zahtijevaju i posebno postupanje službenika pravosudne policije kod primjene sredstava prisile i donošenje posebne strategije njihove primjene. Primjenjuju li se pak sredstva prisile prema osobi koja namjerno prouzrokuje materijalnu štetu potrebno je povesti računa o predmetima i stvarima koje se nalaze u blizini takve osobe. Naime, posebna okolnost u ovom slučaju proizlazi iz toga da je svaki predmet koji se nalazi u neposredni blizini takve osobe opasan predmet. Česta je pojava da osoba koja uništava s namjerom imovinu da te stvari na kojima iskaljuje svoj bijes razbacuje naokolo, s istima zamahuje ili pak udara u druge predmete a da pritom ne vodi brigu o drugim osobama koje se nalaze u njezinoj neposrednoj blizini, u ovom slučaju je potrebno pomno razraditi strategiju i način primjene sredstava prisile prije negoli se krene u njenu realizaciju. U slučaju primjene sredstava prisile kod aktivnog i pasivnog otpora službenik pravosudne policije se mora voditi zakonskim pretpostavkama koje ga obvezuju na primjenu pojedine vrste sredstva prisile u konkretnom slučaju. Zakonodavac je izričito predvidio da se kod svladavanja pasivnog otpora mogu koristiti samo zahvati za privođenje uz dopuštenu primjenu raspršivača s neškodljivim kemijskim spojevima u dopuštenim koncentracijama kao blaže sredstvo, ukoliko se na taj način može svladati otpor zatvorenika.

3. Nužna obrana i krajnja nužda kao razlozi za primjenu sredstva prisile

Kazneni zakon u člancima 21. i 22. jasno definira nužnu obranu i krajnju nuždu. Službenik pravosudne policije će postupiti u nužnoj obrani kada je prijeko potrebno da se od sebe ili drugoga odbije napad koji mora biti istodobni ili izravno predstojeći i protupravni. Isključenjem ova tri elementa dolazi do prekoračenja granice nužne obrane. Za prekoračenje granica nužne obrane nije kriv tko postupi zbog ispričive jake prepasti prouzročene napadom,

na što sud ukoliko dođe do kaznenog postupka ne mora gledati blagonaklono jer može smatrati da službenik pravosudne policije posjeduje posebne vještine i znanja za snalaženje u takvim situacijama.

Uzmemo li pak u obzir da je prepast ili strah individualna osobina svakog pojedinca i da svatko u stresnoj situaciji reagira na svojstven način, ovdje će presudnu ulogu imati mišljenje sudskog vještaka iz područja psihijatrije kao jedne od grana medicine. Nužnu obranu tvore napad i obrana. Napad mora biti usmjeren protiv pravnog dobra napadnutog ili pravnog dobra druge osobe. Narav i sadržaj pravnog dobra posredno određuju sadržaj napada, ali također sadržaj i razmjere obrane. Za ostvarenje napada čovjek se može služiti raznim sredstvima i životinjama. No, napadi koji ne potječu od čovjeka npr. prirodne sile ili napadi divlje životinje nisu napadi u smislu nužne obrane. To valja ocjenjivati kao krajnju nuždu (Pavišić i sur, 2007., 116.). U krajnjoj nuždi službenik pravosudne policije postupuje radi toga da se od sebe ili drugoga otkloni istodobna opasnost koja se na drugi način nije mogla otkloniti i ako je učinjeno zlo manje od onoga koje je prijetilo. Ustanova krajnje nužde kolizijsko je pravilo usmjereno rješavanju sukoba dvaju pravnih dobara od kojih je jedno u opasnosti (Pavišić., Vejić., 1998., 93-98.).

Nije kriv tko počini protupravnu radnju da bi od sebe ili drugoga otklonio istodobnu neskrivljenu opasnost koja se na drugi način nije mogla otkloniti, ako zlo koje je počinjeno nije bilo nerazmjerno teže od zla koje je prijetilo i ako nije bio dužan izložiti se opasnosti. Za službenika pravosudne policije kada postupuje u okviru svojih ovlasti možemo isključiti tu mogućnost jer je on osoba koja je dužna izložiti se opasnosti kako bi od sebe ili drugoga otklonio istodobnu opasnost. Bitna razlika između krajnje nužde i nužne obrane sastoji se u tome da se kod krajnje nužde od sebe ili drugoga otklanja istodobna opasnost, a kod nužne obrane se odbija napad koji mora biti istodobni ili izravno predstojeći i protupravni.

4. Kratki komparativni osvrt na propise nekih država Europe kojima je uređena primjena sredstva prisile prema zatvorenicima

Napravit ćemo kratki komparativni osvrt na zakone nekih europskih država kako bismo vidjeli postoji li ujednačena pravna regulativa kojom se propisuje primjena sredstva prisile prema zatvoreniku. Zatvorski sustav Savezne Republike Njemačke je u nadležnosti Ministarstva pravosuđa saveznih država. Zakon o izvršenju kazne Savezne Republike Njemačke – Strafvollzugsgesetz (StVollzG) navodi da su sredstva prisile: fizička snaga usmjerena prema osobi ili imovini, sredstva za vezanje, palica, kemijska sredstva i vatreno oružje. Ovlaštena službena osoba u zatvoru može primijeniti sredstva prisile radi održavanja

reda i sigurnosti, ukoliko na drugi način to nije bilo moguće. Prisila se, osim prema zatvoreniku, može koristiti i prema drugim osobama koje oslobađaju zatvorenika neovlašteno ulaze u prostorije zatvora ili se u njima neovlašteno nalaze. Kada je uporabu sredstva prisile naredio nadređeni, zatvorski službenik ga je dužan primijeniti, ukoliko time ne krši ljudsko dostojanstvo i ukoliko time ne čini kazneno djelo. Prije primjene sredstava prisile izdaje se upozorenje, osim u slučajevima gdje sredstvo prisile mora biti odmah primijenjeno kako bi se spriječilo počinjenje kaznenog djela ili izbjegla neposredna opasnost.

Vatreno oružje će se upotrijebiti kada druga sredstva prisile ne daju potrebne rezultate. Vatreno oružje smiju upotrijebiti samo zatvorski službenici koji su u tu svrhu obučeni i samo kako bi se osoba onesposobila za napad ili bijeg. Ono se neće koristiti ukoliko je očito da bi time mogle biti oštećene treće osobe. Upozorenje će se dati prije uporabe vatrenog oružja i hitac upozorenja se smatra upozorenjem. Vatreno oružje će se upotrijebiti bez takvog upozorenja samo kako bi se izbjegla neposredna opasnost po život i tijelo. Prema zatvorenicima se može upotrijebiti vatreno oružje u slučaju kada ne odlože oružje ili drugi opasni predmet, unatoč višeput izdanom upozorenju, u slučaju izazivanja nereda i prilikom sprečavanja bijega.

Sustav izvršavanja kazne zatvora u Federaciji Bosne i Hercegovine je s obzirom na upravnu podjelu države u nadležnosti Ministarstva pravde u entitetima Federacije Bosne i Hercegovine te Republike Srpske, Brčko distrikta i Ministarstva pravde Bosne i Hercegovine. S obzirom da sve upravne teritorijalne jedinice donose svoje zakone postoje i četiri zakona koji reguliraju izvršavanje kazne zatvora, Zakon Bosne i Hercegovine o izvršenju krivičnih sankcija, pritvora i drugih mjera, Zakon o izvršenju krivičnih sankcija, pritvora i drugih mjera u Brčko distriktu Bosne i Hercegovine, Zakon o izvršenju krivičnih sankcija u Federaciji Bosne i Hercegovine i Zakon o izvršenju krivičnih sankcija Republike Srpske. Sredstva prisile ovlašteni zatvorski službenik može upotrijebiti protiv pritvorenika ili zatvorenika samo kada je to neophodno da se spriječi bijeg, fizički napad na zaposlenike ili druge osobe, nanošenje povreda drugim osobama, pružanje otpora prema zakonitom postupanju ovlaštene osobe, samoozljeđivanje ili počinjenje materijalne štete pritvorenika ili zatvorenika. Uporaba vatrenog oružja propisana je tako da pri vršenju poslova ovlašteni zatvorski službenik može upotrijebiti isto sam, ako na drugi način ne može zaštititi život ljudi, odbiti neposredni napad kojim se ugrožava njegov život ili život službenika, odbiti napad na objekt kojeg osigurava, spriječiti bijeg zatvorenika iz ustanove zatvorenog tipa ili posebnog odjela zatvorenog tipa i spriječiti bijeg pritvorenika ili zatvorenika kojeg sprovodi ili osigurava.

Zakon o izvršenju krivičnih sankcija, Republike Srpske detaljnije opisuje primjenu sredstava prisile, te kao sredstva prisile još navodi vezanje i izdvajanje, dok Zakon Bosne i Hercegovine o izvršenju krivičnih sankcija, pritvora i drugih mjera i Zakon o izvršenju krivičnih sankcija u Federaciji Bosne i Hercegovine navodi da su sredstva prisile fizička snaga, palica, šmrkovi sa vodom, kemijska sredstva i vatreno oružje. Prema pritvorenima kao posebnoj kategoriji osoba koje još nisu pravomoćno osuđene, ali im je oduzeta sloboda izricanjem pritvora i nalaze se u zatvorima u kojima se izdržava pritvor, može primijeniti sredstva prisile i sudska policija prema posebnom zakonu. To su Zakon o sudskoj policiji Bosne i Hercegovine, Zakon o sudskoj policiji u Republici Srpskoj, Zakon o sudskoj policiji (Federacije Bosne i Hercegovine) i Zakon o sudskoj policiji Brčko distrikta BiH koji propisuju ovlasti službenika sudske policije i to samo u slučaju kada je potrebno spriječiti bijeg osumnjičenog, optuženog ili osuđenog kojeg osigurava, odvodi ili sprovodi ukoliko specifične okolnosti opravdavaju bojazan da bi takva osoba mogla upotrijebiti vatreno oružje, oruđe ili drugo pogodno sredstvo te time ugroziti nečiji život.

Usporedbom zakona koji reguliraju primjenu sredstva prisile prema zatvoreniku u SR Njemačkoj, Republici Hrvatskoj i Federaciji Bosne i Hercegovine vidjet ćemo razliku koja se očituje na prvi pogled, a to je u načinu prikazivanja primjene sredstava prisile i posebnih sredstava za održavanje reda i sigurnosti ili ograničavanja kretanja, naime, dok se u jednom pravnom sustavu vezanje propisuje kao sredstvo prisile, u drugima je ono prikazano kao sigurnosna mjera, što se odnosi i na izdvajanje koje kao sredstvo prisile postoji u zakonodavstvu Republike Srpske. Kad uspoređujemo ova zakonodavstva u pogledu vrsta sredstava prisile koja se mogu primijeniti prema zatvoreniku, onda možemo reći da ih zakonodavac u Republici Hrvatskoj, Bosni i Hercegovini te Federaciji Bosne i Hercegovine propisuje na gotovo jednak način, dok se zakonodavstva SR Njemačke i Republike Srpske razlikuju u propisivanju vezanja kao sredstva prisile, a zakonodavac u Republici Srpskoj otišao je i korak dalje, te je kao sredstvo prisile naveo i izdvajanje.

Možemo reći da je zakonodavac u Republici Hrvatskoj, te u Republici Srpskoj preciznije propisao primjenu sredstava prisile, uvjete za njezinu primjenu te razinu ovlaštenja potrebnih za primjenu pojedinih sredstava prisile, kao i propisivanje pojmova aktivnoga i pasivnoga otpora što su ostali zakonodavci izostavili iz svojih zakona.

5. Zaključak

Predmet razmatranja ovog rada bio je primjena sredstava prisile prema zatvoreniku u Republici Hrvatskoj s komparativnim osvrtom na pravnu regulativu koja propisuje ovu tematiku u zakonodavstvu Savezne Republike Njemačke te Bosne i Hercegovine. Zakonodavstvo spomenutih zemalja koje propisuje primjenu sredstava prisile prama zatvoreniku temelji svoje zakone na međunarodnim pravnim izvorima koje donose Ujedinjeni narodi i Vijeće Europe i oni govore da se nitko ne smije podvrgnuti mučenju ili okrutnom, nečovječnom ili ponižavajućem postupku ili kazni. Stoga se sredstvo prisile ne smije koristiti prema zatvoreniku ili drugoj osobi u svrhu kažnjavanja, već isključivo kao sredstvo kojim će se spriječiti bijeg zatvorenika, fizički napad na zaposlenike ili druge osobe, nanošenje povreda drugim osobama, pružanje otpora prema zakonitom postupanju ovlaštene osobe, samoozljeđivanju ili počinjenju materijalne štete. Vatreno oružje će se upotrijebiti kada druga sredstva prisile ne daju potrebne rezultate kao krajnje sredstvo i kada su za to ispunjeni svi uvjeti propisani zakonom. Sredstva prisile može primijeniti isključivo ovlaštena službena osoba čije ovlasti proizlaze iz zakona, te može primijeniti samo ona sredstva prisile koja su propisana zakonom. Ovlašteni službenik koji primjenjuje sredstva prisile mora posjedovati određena znanja i vještine te poznavati zakonsku regulativu o uvjetima i načinu primjene pojedine vrste sredstava prisile, što je ujedno i zadaća ovog rada da se ujednači praksa prilikom primjene sredstava prisile prema zatvoreniku kod službenika pravosudne policije.

Literatura

1. Pavišić, B., Veić, P., Komentar Kaznenog zakona, Ministarstvo unutarnjih poslova Republike Hrvatske, Zagreb, 1998.
2. Pavišić, B., Grozdanić, V., Veić, P., Komentar Kaznenog zakona, III. izmijenjeno i dopunjeno izdanje, Narodne novine, Zagreb, 2007.
3. Veić, P., Zakonita uporaba sredstava prisile kao razlog isključenja protupravnosti, Ministarstvo unutarnjih poslova Republike Hrvatske, Policijska akademija, Zagreb, 2000.
4. Kazneni zakon. NN 125/11, 144/12, 56/15, 61/15.
5. Pravilnik o načinu primjene sredstava prisile. NN 48/09, 66/10.
6. Pravilnik o načinu obavljanja poslova odjela osiguranja u kaznionicama i zatvorima. NN 48/09

7. Zakon o izvršavanju kazne zatvora. NN 190/03, 76/07, 27/08, 83/09, 18/11, 48/11, 125/11, 56/13, 150/13.
8. Zakon o kaznenom postupku. NN 152/08, 76/09, 80/11, 121/11, 91/12-Odluka Ustavnog suda Republike Hrvatske, 143/12, 56/13, 145/13, 152/14.
9. Zakon o izvršavanju sankcija izrečenih maloljetnicima za kaznena djela i prekršaje. NN 133/12.
10. Europska Konvencija za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda te Protokol uz tu Konvenciju. NN – MU 18/97, 6/99. i 8/99.
11. Europska zatvorska pravila, Preporuka br. (2006) 2., Vijeće Europe, 2006. - European Prison Rules, Adopted by the Committee of Ministers on 11 January 2006 at the 952nd meeting of the Ministers' Deputies.
12. Opća deklaracija o ljudskom pravima, Opća skupština Ujedinjenih naroda, Rezolucija br. 217/III, 1948.
13. Zakon Bosne i Hercegovine o izvršenju krivičnih sankcija, pritvora i drugih mjera, Službeni glasnik Bosne i Hercegovine, br. 13/05, 53/07, 97/07, 37/09, 12/10 pročišćeni tekst, 100/13.
14. Zakon o izvršenju krivičnih sankcija, pritvora i drugih mjera u Brčko distriktu Bosne i Hercegovine, Službeni glasnik Brčko distrikta Bosne i Hercegovine, br. 31/11.
15. Zakon o izvršenju krivičnih sankcija u Federaciji Bosne i Hercegovine, Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine, br. 44/98, 42/99, 12/09.
16. Zakon o izvršenju krivičnih sankcija Republike Srpske, Službeni glasnik Republike Srpske, br. 55/14.
17. Zakon o sudskoj policiji Brčko distrikta BiH, Službeni glasnik Brčko distrikta BiH, 42/04, 2/08, 19/07, 31/11, 48/11.
18. Zakon o sudskoj policiji, Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine, br. 19/96, 37/04.
19. Zakon o sudskoj policiji u Republici Srpskoj, Službeni glasnik Republike Srpske, 98/11.
20. Zakon o sudskoj policiji Bosne i Hercegovine, Službeni glasnik BiH, 21/03, 18/13.
21. Gesetz über den Vollzug der Freiheitsstrafe und der freiheitsentziehenden Maßregeln der Besserung und Sicherung - Strafvollzugsgesetz (StVollzG), vom 1976 (BGBl. I S. 581, 2088), 2009 (BGBl. I S. 2274).